

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

6/1, 81-92

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 28.01.2025

Makale Kabul Tarihi: 05.03.2025

Aksakal, E. (2025). Batı-dışı modernlik: Türk modernleşmesinin dinamikleri. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 6(1), 81-92. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.1177>

BATI-DIŞI MODERNLİK: TÜRK MODERNLEŞMESİNİN DİNAMİKLERİ

Doç. Dr. Erdi AKSAKAL

Atatürk Üniversitesi erdiaksakal@atauni.edu.tr ORCID

Öz

Modernliğin bir süreç, modernleşmenin ise bir proje olarak algılandığı bir düzlemde modernliğin Batının geçirmiş olduğu tarihsel, toplumsal bir sürece karşılık geldiğini ifade etmek gerekir. Modernlik toplumsaldan siyasala, modernleşme ise siyasaldan toplumsala doğru ilerleyen bir kabiliyet alanına sahiptir. Dolayısıyla modernlik, modernleşmeden farklı tarihsel ve toplumsal bir anlam ve gerçekliğe sahiptir. Türk modernleşmesini bu farklılık üzerinden anlamaya çalışan girişim, Osmanlı-Türk modernleşmesini militer, siyasal, idari ve politik hareket alanı olarak ifade eden anlayışlardan, söz konusu alanı batı-dışı modernleşme çerçevesiyle ele alan anlayışlara kadar analiz etme gayretindedir. Bu çalışma Batıda büyük kırılma ve dönüşümlerin yaşandığı dönemde Osmanlı'nın bu sürece direnme ve bozulan düzeni yeniden inşa etme bilincine ulaşma gayretini de önemsemekte, Türk modernleşmesini özellikle Osmanlı'da devlet eliyle on sekizinci yüzyıldan itibaren başlatılan yenileşme hareketi olarak tanımlama çabası içinde olmaktadır. Modernleşmenin modernliğin ve kendisinin modern olmadığını farkına varması olarak ifade etme inancı aynı zamanda modernleşmeyi bir tür panik atak durumu olarak açıklama ihtiyacını doğurmuştur. Dolayısıyla modern olana karşı verilen reaksiyonlar geç kalınlık paniği olarak şekil ve duygu oluştururken, modernleşmeyi aynı zamanda modern olanı model almak olarak açıklama zaruriyetini doğurmaktadır. Türk modernleşmesini sosyolojik açıdan ve daha çok zihniyet meselesi üzerinden analiz etme girişimi olarak anlam kazanan çalışma, mevcut olgular üzerine yapılan sosyolojik ve bilimsel çalışmaları dikkate almış ve bir analiz ortaya koyma gayreti ile şekillenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Aydınlanma felsefesi, Cumhuriyet, modernlik, modernleşme, Türk modernleşmesi.

NON-WESTERN MODERNITY: DYNAMICS OF TURKISH MODERNISATION

Abstract

On a plane where modernity is perceived as a process and modernization as a project, it should be stated that modernity corresponds to a historical and social process that the West has undergone. Modernity has a field of capability that moves from the social to the political, while modernization moves from the political to the social. Therefore, modernity has a different historical and social meaning and reality than modernization. The attempt to understand Turkish modernization through this difference attempts to analyze Ottoman-

BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 6(1), 2025, 81-92, TÜRKİYE

Turkish modernization from understandings that express it as a militaristic, political, administrative, and political field of action to understandings that deal with this field within the framework of non-western modernization. This study also attaches importance to the efforts of the Ottoman Empire to resist this process and to reach the consciousness of rebuilding the disrupted order at a time of great ruptures and transformations in the West and makes an effort to define Turkish modernization as the renewal movement initiated by the state in the Ottoman Empire from the eighteenth century onwards. The belief in the expression of modernization as the realization of modernity and the realization that one is not modern has also led to the need to explain modernization as a kind of panic attack. Therefore, while the reactions against the modern are shaped and felt as a panic of being late, it also creates the necessity to explain modernization by taking the modern as a model. Turkish modernization from a sociological perspective and more as a matter of mentality.

Keywords: Philosophy of enlightenment, Republic, modernity, modernization, Turkish modernization.

Ø. Giriş

Türk modernleşmesi fazla politik ancak yeterince toplumsal değildir. Dolayısıyla modernleşme siyasal bir proje ve aydın hareketidir. O hâlde modernleşme modernlikten oldukça ayrı anlamlara sahiptir. Aslında modernlik ve modernleşme Eisenstadt'ın modernlik tanımında net bir şekilde ayrılmakta ancak Eisenstadt tanımın modernliğe ait olduğunu ifade etmektedir. Bu tanıma göre modernlik, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşanan toplumsal, politik ve ekonomik değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, daha sonra diğer Avrupa ülkeleri ile Güney Amerika, Asya ve Afrika'ya yayılan bir süreç olarak tanımlanabilir (Eisenstadt, 2014, s. 11). Modernlik, başlangıçta Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da şekillenen siyasal ve ekonomik sistemlerin gelişimini ifade ederken, modernleşme bu sistemlerin farklı coğrafyalara aktarılması çabasıdır. Bu bağlamda modernleşme, modernlikten ayrı bir gerçeklik alanına sahiptir ve farklı tarihsel koşullardan beslenmiştir. Latince “modernus” kelimesinden türeyen modernlik, geleneklerden bir kopuşun ve Batı'ya özgü bir olgunun adıdır. Comte'un teolojik aşamadan pozitivist aşamaya geçiş, Spencer'ın askeri toplumdan sanayi toplumuna dönüşüm ve Durkheim'in mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya ilerleyen süreci modernliğin farklı açılardan tanımlarını oluşturmaktadır. Modernlik, tarihsel bir kırılmayı ifade ederken, modernleşme bu olgu ile kurulan bir bağın biçimini tanımlar (Dellaloğlu, 2021, s. 55). Bu durum aynı zamanda bir kültürel hazımsızlık sürecine karşılık gelir ve siyasal bir proje olarak kendini gösterir.

Modernlik, toplumsal, kültürel, sanatsal ve bilimsel gelişmelerin etkisi altında olan bir dönemi veya bir yaklaşımı ifade etmek için kullanılır. Modernlik, geleneksel değerlerden ve yöntemlerden uzaklaşmayı, yenilikçi düşüncüyü teşvik etmeyi ve teknolojik ilerlemeyi vurgular. Modernleşme ise geleneksel ve geçmiş tüm değerlerinden uzaklaşmak suretiyle daha çağdaş kabul ettiği batılı norm ve standartlara uyum sağlama sürecine karşılık gelmektedir. Bu ayırım ve farklılık üzerinden Türk modernleşmesi genel anlamda batı dışı bir modernlik çerçevesinde değerlendirilmekte, yerel, alternatif ve çoğul modernleşme tartışmaları içerisinde okunmaktadır. Bu tarz bir modernleşmede yöneticilerin ya da genel anlamda idarecilerin önemli bir görev edindiğini söylemek mümkündür. Netice de Türk modernleşmesini Osmanlı son dönemleri ile başlatan anlayış için ordunun modernleşmesine yönelik atılan adımlar, söz konusu modernleşme hedefini ordunun modernleşmesi olarak isimlendirirken aynı zamanda militer bir modernleşme tartışmalarına da zemin hazırlamaktadır. Doğal olarak Osmanlı modernleşme süreci genel anlamda militer bir süreç olarak algılanmalı ve hem Osmanlı hem de Türkiye deneyimi siyasi

seçkin bir modernleşme olarak açıklanmalıdır. Bu modernleşme süreci, devletin ihtiyaçlarına cevap veren bir bürokratik aydın hareketi olarak şekillenmiş ve aynı zamanda üst yapısal, hiyerarşik bir nitelik kazanmıştır. Türk modernleşmesi, dünyalı olma hedefi etrafında biçimlenmiştir. Batı dünyası, kendisini anlamının yolunu dünyayı anlamakta bulduğu gibi, modernleşme çabası içindeki Türkiye de modernliğe ulaşmayı ve dünyalı olmayı bir hedef ve proje olarak benimsemektedir. Türkiye, modernleşme sürecine girmiş bir ülkedir ve bu süreç, ülkenin modern olmadığının farkına varmasıyla başlamıştır (Dellaloğlu, 2021, s. 50). Modernlik, Batı toplumlarına özgü bir olgu olup, Batı'nın kendi iç dinamikleriyle, toplumsal ve sınıfsal katkılarla ortaya çıkmıştır. Türkiye gibi toplumlarda ise modernleşme, modernliğin ve dünyalı olmanın bilincine dayalı bir proje olarak değerlendirilmiştir. Modernlik, toplumsaldan siyasala doğru bir gelişim sürecini ifade ederken, Türk modernleşmesi siyasaldan toplumsala yayılan bir çaba olarak şekillenmiştir. Türkiye'de modernleşme girişimlerinin sınırlı bir etki yaratmasının sebepleri arasında, bu sürecin taşıyıcılarının büyük ölçüde bürokratik kesimden gelmesi de bulunmaktadır (Dellaloğlu, 2017, s. 167).

1. Modernlik Tartışmaları

Modernlik, toplumsal, kültürel, sanatsal ve bilimsel gelişmelerin etkisi altında olan bir dönemi veya bir yaklaşımı ifade etmek için kullanılır. Modernlik, geleneksel değerlerden ve yöntemlerden uzaklaşmayı, yenilikçi düşüncüyü teşvik etmeyi ve teknolojik ilerlemeyi vurgular. Ekonomik, politik ve kültürel değişim olarak da ifade edilen kavram, batıya ait bir süreç karşılık gelmektedir. Bu süreç özellikle 17. Yüzyıldan başlamak suretiyle Batı Avrupa'da kendini göstermiş, daha sonra diğer ülkelere yayılmıştır (Eisenstadt, 2014, s. 11). Hemen şimdi, asri anlamları taşımasının yanı sıra yeni olana vurgu yapar ve eskisinde ayrıldığını açıkça ortaya koyar. Modernlik bir başkaldırı ve değişim sürecidir, Gemeinschaft'tan Gesellschaft'a, mekanik dayanışmanın olduğu toplumlardan organik dayanışma tipinin mevcut olduğu toplumlara geçiştir. Cemaatten cemiyete doğru bir değişimdir aynı zamanda. Yapısal anlamda homojenliğin, tarıma dayalı geleneksel toplum özelliklerinin sona ermesi, bürokrasinin yerleşmesi ve bireyselleşmenin artmasıdır. Ya da bireysel benzerliklerin belirleyici olduğu yapıdan iş bölümünün etken olduğu yapıya dönüşümdür. Bu aşamada benzerlikler farklılaşmaya, kolektivizm bireyciliğe doğru değişim gösterir. Modernlik, önceki tüm toplumsal yaşam biçimlerinden belirgin şekilde farklı bir varoluş koşulu olarak tanımlanabilir. Bu olgu, bir durumdan diğerine geçiş sürecini içerirken sekülerizmi, akıl ve bilimi merkeze almayı, insan merkezci bir yaklaşımı ve daha pek çok unsuru barındırır. Aynı zamanda modernlik, Batı Avrupa'da derin toplumsal, kültürel ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı bir dönemin adı olmuştur. Comte, modernliği, teolojik aşamadan pozitivist aşamaya geçişle ilişkilendirirken; Spencer, askeri toplumdan sanayi toplumuna dönüşüm olarak tanımlar. Durkheim ise modernliği, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru bir ilerleme süreci olarak ifade eder. Durkheim'a göre, geleneksel toplumlarda bireyler, aracsız bir şekilde "kolektif vicdana" bağlıydı ve bu nedenle bireylerin kişisel failliklerini gerçekleştirme olanakları oldukça sınırlıydı. Bu durum, mekanik dayanışmanın bir yansımasıydı. Öte yandan sanayileşme, daha karmaşık işbölümü ve kurumsal farklılaşmanın sonucunda görevlerin uzmanlaşmasını teşvik etti. Geleneksel ahlaki kurallar yerini, sosyal etkileşimlerin araçsal bir temelde düzenlendiği kurumsallaşmış yapılara bıraktı. Bu dönüşümle birlikte bireyler, toplumsal varoluşlarını anomi (kuralsızlık) bağlamında anlamlandırmaya başladılar. Durkheim, organik dayanışmanın geleneksel topluluklardaki mekanik dayanışmadan farklı olduğunu ve bireysel kişiliğin gelişimini desteklediğini savunur. Modern toplum, hem bireylerin hem de topluluğun dinamik bir şekilde uyum sağladığı "organik" bir dayanışma biçimi sergiler (Durkheim, 2006, s. 124).

Genel olarak, modernlik, Comte'un teolojik aşamadan pozitivist aşamaya geçişiyle, Spencer'in askeri toplumdan sanayi toplumuna dönüşümüyle ve Durkheim'in mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişiyle anlam bulur.

Modernlik 17. Yüzyıl Bilimsel Devrim ve 17. Yüzyıl Aydınlanma düşüncesinden etkilenmiş olsa da hazırlık safhasını Rönesans ve Reforma kadar götürmek mümkündür. Ancak özellikle aydınlanma dönemi ve felsefesi modernliğin ortaya çıkış koşulları adına önemli bir aşamaya denk gelmektedir. Çünkü modernlik fikri 18. Yüzyılda şekillenmeye başlamış ve birey, akıl ve ilerleme üçlüsü etrafından dönüşümü başlatmıştır. Aklın ve bireyin mutlak üstünlüğü ilkesi ile şekillenen dönem, Bacon, Spinoza, Diderot, Descartes ve Kant gibi isimlerin akılcı felsefeleri ile gerçek olanın akla göre tanımlanacağı bir anlayışa müsaade etmiştir. Artık metafiziğin kutsallık dairesinden çıkarılıp dünyevi düzleme oturtulması, toplumsal düzenin insan-akıl iradesinin bir ürünü olduğu anlayışına yönlendirmektedir. Artık doğal olan bireydir ve toplum yapay bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir. Doğal olanın birey olduğu kabulü, toplumun bireyler tarafından kurgulanmış yapay gerçeklikler olduğu analizi de bilimsel ve tarihsel bir sonuç olarak ortaya çıkar. Yani Thomas Hobbes ve John Lock'un sosyal sözleşme doktrinleri bu bağlamda anlam kazanmaktadır. Doğal olarak akıl, bireyciliğe, bireycilik ise sınırlarını bildiği rasyonel birey kimliğe ile toplum sözleşmelerine ulaşmaktadır. Söz konusu aklın üstünlüğü ilkesi, rasyonel birey olgusu ve tarihsel sürecin tanrı iradesi dışında bir insanlık ilerlemesi ön kabulü, batıya has fikir hareketlerinin oluşumuna da imkân tanımaktadır. Fransız devriminin yol açtığı alt üst oluşlar neticesinde genel entelektüel havanın ve görece egemen ideolojik noktanın düzen ilkesine dönüşmesinin mantığı burada aranmalıdır. Düzen ilkesi, entelektüel havanın muhafazakârlık gibi bir ideolojiye yaklaşmasını sağlarken asıl önemli olanın düzen içinde ilerleme olduğu kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye gibi modernleşme çabası içinde olan ülkelerin bir değişim olacaksa da düzen içinde olmalıdır düsturu ve gayretinin anlamı da tam olarak burasıdır. Ya da bireyciliğin liberalizm ve radikalizm gibi fikir hareketlerine dönüşmesi tam anlamıyla tarihsel bir sürekliliğin sonucudur. Netice de tanrı iradesi yerine insan aklının geçtiği modernite dinamikleri, tanrısal olan ilerleme ve tarih anlayışını insanlığın ilerlemesi hâline getirerek tarih ve toplum hakkında yeni fikir hareketlerinin oluşmasına neden olmuştur (Aksakal, 2021, s. 91).

Aydınlanma düşüncesi, insanın doğayla ve diğer insanlarla ilişkilerini rasyonel ilkelere göre yeniden düzenlemek için aklın kullanılmasıyla geleneklerden ve körü körüne inançtan kurtarılabilceğini öne sürüyordu. Kısacası, bilimsel bilginin birikmesiyle teşvik edilen sosyal ve doğal dünyalar üzerindeki kontrol ve bunların iyileştirilmesi, ilerici özgürlüğün nedenleri olarak görülüyordu. Bununla birlikte, bu iyimser bakış açısına, özgürlüğün amaçlarını teşvik eden araçların - bilgi ve kontrol - bunun yerine modern bir özgürlüksüzlük biçimi üretebileceği yönündeki daha kötümser bir değerlendirme karşı çıktı. Marx, kapitalist modernitenin işçi sınıfına yüklediği (biçimsel olmasa da) temel özgürlüksüzlük koşullarından söz ederken, Friedrich Nietzsche bu özgürlüksüzlüğün sosyopsikolojik boyutunu doğrudan araştırdı. Nietzsche'ye göre çileci idealler, özellikle de metafizik bir tanrı veya aşkın bir hakikat öne sürerek eylemi düzenlemeye çalışanlar, varoluşun anlamını güvenli ve sınırlı kıldıkları için yaşamı inkâr ediyorlardı. Nietzsche, "tanrının ölümü"nü, toplumsal varoluşu olumsuz ve değişken özellikleriyle radikal biçimde doğrulamak, yani hakikatin değerini sorgulamak için bir fırsat olarak görülmesi gerektiğini savunur. Dolayısıyla aydınlanma dönemi, modernliğin en önemli politik kopuşudur (Jameson, 2004, s. 33). Aynı zamanda modernlik batılı yönü bulunan ve batıya özgü bir süreçtir. Özellikle gelenekten kopuş olarak simgelenen modernlik Avrupa'nın güçlü ve üstün bir konuma gelmesi adına önemli bir dayanak sağlamıştır. Modernlik akıl çağına

vurgu yaparken doğru ve güzel olanın hep akla göre tanımlandığı bir sürece izin vermiş, Kant bu aşamada önemli bir isim olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Kant ile birlikte akıl ve birey gerçekliğinin merkezine oturmuştur.

2. Modernleşme Meselesi

Modernlik ve modernleşme kavramları, sosyal bilimlerde sıkça tartışılan ve birbirinden farklı anlamlara sahip olan iki önemli kavramdır. Bu kavramların kökenlerini, farklılıklarını ve tarihsel bağlamlarını daha geniş bir perspektifte ele almak, özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika merkezli modernlik anlayışının nasıl evrenselleştiğini ve diğer toplumlar üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Modernlik, genellikle 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşanan ekonomik, siyasi ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak tanımlanır (Eisenstadt, 2014, s.11). Bu dönüşüm, yalnızca Batı ile sınırlı kalmamış, zamanla diğer Avrupa ülkelerine, Güney Amerika'ya, Asya'ya ve Afrika kıtalarına da yayılmıştır. Modernlik, Latince "modernus" kelimesinden türeyen bir kavram olarak, tarihsel bir kopuşu ve yeni bir yaşam biçimini ifade eder. Ancak modernlik, yalnızca tarihsel bir süreç değil, aynı zamanda bir düşünce biçimi ve yaşam tarzıdır.

Modernleşme ise geleneksel ve ilkel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecini ifade eder. Bu bağlamda, modernleşme genellikle bir proje olarak ele alınır ve belirli bir hedef ve plan çerçevesinde ilerler. Örneğin, modernleşme, sanayileşme, kentleşme, ulus-devlet inşası ve demokratikleşme gibi süreçleri kapsar. Ancak modernleşme, modernlikten farklı olarak, modern olana verilen bir tepki ve bir taklit sürecidir. Bu nedenle, modernleşme, modernliği deneyimlememiş veya üretmemiş toplumların modern olanı model alması şeklinde tezahür eder. Batı modernliği, tarihsel olarak Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi büyük dönüşümlerle şekillenmiştir. Aydınlanma, akılcılık ve bireysellik gibi değerleri ön plana çıkarırken, Sanayi Devrimi ekonomik yapıda köklü değişimlere yol açmış ve Fransız Devrimi ise siyasi alanda demokrasi ve cumhuriyet fikrini güçlendirmiştir. Bu süreçler, modernliğin inşasında toplumsal failerin kişisel, sınıfsal ve grupsal çıkarlarının çatışmalarından doğmuştur.

Diğer yandan, modernleşme süreci, genellikle Batı dışı toplumlarda bir "gecikmişlik" ve "yetişme" paniğiyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat reformları, modernleşme çabalarının bir yansımasıdır. Bu süreçte Batılılaşma, modernleşmenin bir parçası olarak görülmüş ve Batı'dan alınan modeller doğrultusunda eğitim, hukuk ve yönetim alanlarında değişimler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu tür modernleşme süreçleri, genellikle bir "kültürel hazımsızlık" durumu yaratmış ve modernliğin yerel bağlamlarda nasıl uyarlanacağı konusunda tartışmalara yol açmıştır. Modernlik, genellikle Batı'nın tarihsel ve kültürel koşullarına dayandırılan bir süreç olarak tanımlanırken, modernleşme daha çok bir tepki ve proje olarak değerlendirilir. Bu bağlamda modernlik bir sonuç niteliği taşıırken, modernleşme bir hedef ve irade gerektirir. Modernlik, toplumsal sınıfsal dinamiklerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkarken, modernleşme genellikle dışsal bir modelin benimsenmesiyle gerçekleştirilir. Örneğin, modernlik Batı'da kentleşme, sanayi üretimi, çekirdek aile yapısı ve demokratik sistemler gibi toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak gelişmiştir. Modernleşme ise bu değişimlerin model alındığı bir süreç olarak, genellikle "biz de onlar gibi olmalıyız" kaygısıyla şekillenmiştir. Bu bağlamda modernleşme, modern olana duyulan hayranlık ve yetişme çabasıyla, Batı'nın tarihsel sürecinden farklı bir anlama sahiptir.

3. Modernleşme ve Kültürel Tepkiler

Modernleşme, yalnızca ekonomik ve siyasi bir dönüşüm süreci değil, aynı zamanda kültürel bir çatışma ve hazımsızlık sürecidir. Batı dışı toplumlarda modernleşme çabaları, genellikle yerel değerler ve geleneklerle çatışmış ve toplumsal gerginliklere yol açmıştır. Bu durum, modernleşmenin yalnızca bir taklit süreci olmadığını, aynı zamanda modernlikle bir ilişki kurma tarzı olduğunu göstermektedir. Örneğin, Türkiye'de Cumhuriyet dönemi reformları, modernleşme sürecinin hem toplumsal hem de kültürel boyutlarını açıkça ortaya koyar. Bu reformlar, laiklik, eğitimde modernleşme ve kadının toplumsal hayattaki yerinin yeniden tanımlanması gibi çeşitli alanlarda gerçekleştirilmiş ve toplumun modernleşme sürecine dâhil edilmesini amaçlamıştır (Mardin, 1971). Modernleşme, bir yenilgi söylemi olarak da değerlendirilebilir. Batı'nın modernliği, içsel toplumsal dinamikler ve tarihsel süreçlerle doğal bir şekilde gelişmişken, Batı dışı toplumlar için modernleşme, genellikle bir "zorunluluk" ve "taklit" süreci olarak görülmüştür. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan modernleşme çabaları, Batı'nın askeri, ekonomik ve idari üstünlüğüne bir cevap olarak ortaya çıkmıştır (Şerif, 2009). Bu durum, modernleşmenin "biz modern olamadık, ama modernleşebiliriz" anlayışıyla şekillendiğini ortaya koyar. Türkiye örneği dışında, Japonya'da Meiji Restorasyonu ve Çin'de 20. yüzyıl başındaki reform hareketleri de modernleşme sürecinin farklı kültürel bağlamlarda nasıl işlediğine dair önemli örneklerdir (Duara, 1997). Modernlik ve modernleşme kavramları, Batı ve Batı dışı toplumlar arasındaki tarihsel, kültürel ve toplumsal farklılıkları anlamak için önemli bir çerçeve sunar. Modernlik, bir süreç ve sonuç olarak Batı'nın tarihsel deneyimlerini yansıtırken, modernleşme, bu sürece bir tepki ve taklit olarak ortaya çıkar. Modernleşme, modern olanı model alırken, aynı zamanda modernliğin yerel bağlamlarda nasıl uyarlanacağını sorgulayan bir süreçtir. Bu bağlamda, modernleşme çabalarının başarılı olabilmesi, yalnızca Batı'yı model almakla sınırlı kalmayıp, yerel değerlerle uyumlu bir modernlik anlayışının geliştirilmesini gerektirir.

Modernleşme sürecinde kültürel tepkiler, yerel değerlerin korunması ve Batı'dan alınan modellerin uyarlanması arasındaki gerilimle şekillenmiştir. Örneğin, Hindistan'da İngiliz sömürge döneminde modernleşme çabaları, bir yandan eğitim ve hukuk sistemlerinde Batı etkisini artırırken, diğer yandan geleneksel kast sistemi ve dini inançlarla çatışmıştır (Chatterjee, 1986). Modernleşmenin kültürel boyutlarını daha geniş bir perspektiften ele almak, bu süreçlerin sadece ekonomik veya siyasi değil, aynı zamanda toplumsal kimliklerin ve aidiyetlerin yeniden tanımlanmasıyla ilgili olduğunu gösterir. Bu bağlamda, modernleşme yalnızca bir dönüşüm süreci değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamda şekillenen bir kimlik inşasıdır. Modernleşme sürecinin başarılı olabilmesi için, Batı'dan alınan modellerin, yerel toplumsal dinamiklerle uyum içinde dönüştürülmesi gereklidir. Bu, modernleşmenin hem bir "taklit" süreci olarak, hem de yerel ve küresel unsurların bir sentezi olarak ele alınmasını sağlar.

4. Türk Modernleşmesinin Sosyolojik Analizi

Modernliği kendi dinamikleriyle üretememiş ve bu süreci bir proje olarak anlamış toplumlarda, modernleşmenin öncüsü genellikle aydınlar olmuştur. Batı, tarihsel süreklilik içinde moderniteyi burjuvazi aracılığıyla inşa ederken, Türkiye'de bu rolü değişim ve devamlılık için çaba gösteren aydınlar üstlenmiştir. Türk modernleşmesi, geleneksel olarak "diyar-ı küffar" olarak adlandırılan bir dünyayı, "diyar-ı muazzama" olarak kabul etmenin getirdiği ironik bir farkındalık üzerine inşa edilmiştir. Bu durum, modernleşmenin bir proje niteliği taşıdığını ve Batı-dışı bir çaba olarak değerlendirildiğinde farklı toplumsal dinamiklere

dayandığını göstermektedir. Batı modernliği, tarihsel köklerine dayanarak kendiliğinden bir sonuç olarak ortaya çıkarken, Türkiye gibi ülkeler bu sürece iradi bir şekilde dâhil olmuştur. Modernleşme, genellikle modernliğe yönelik bir tepki olarak ortaya çıkar. Türk modernleşmesi, mamuriyete ulaşma, meşvereti gerçekleştirme ve muasır medeniyete erişme hedefleri etrafında şekillenmiştir. Osmanlı-Türk modernleşmesi, daha çok siyasi bir modernleşme çabası olarak aydınların öncülüğünde gerçekleşmiştir. Batı-dışı ya da alternatif modernleşme bağlamında değerlendirildiğinde, bu süreç reddetme, yetersizlik duygusu, taklit ve uyum sağlama gibi karmaşık his ve eylemlerle doludur. Türk modernleşmesi, kendi köklerinden uzaklaşarak inşa edilmemiş bir dünyayı benimsemiş ve bunu kendi özü gibi sunma zorunluluğu hissetmiştir. Özellikle Batı'da büyük toplumsal ve siyasi dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde Osmanlı, bu değişime hem direnmeye hem de bozulan düzeni yeniden inşa etmeye çalışmıştır (Mardin, 1971; Berkes, 2015).

Osmanlı-Türk modernleşmesi, Auguste Comte'un toplumu organizmacı bir yaklaşımla ele alan görüşlerine dayalı olarak, uyumlu ve bütünleşmiş bir toplumu hedeflemiştir. Cumhuriyet döneminde bu anlayış, toplumsal bütünleşmeyi modern millet kavramı etrafında şekillendirme zorunluluğu doğurmuştur. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte modernleşme, laiklik, kadın hakları, eğitim reformları ve ekonomik kalkınma gibi alanlarda kapsamlı bir dönüşüm çabası olarak kendini göstermiştir. Sadık Rıfat Paşa'nın mamuriyet, Namık Kemal'in meşveret ve Mustafa Kemal'in muasır medeniyet kavramları etrafında tanımlanan Türk modernleşmesi, ulus-devlet inşası ve modern millet kavramlarını içeren bir süreci ifade eder. Bu süreç, imparatorluğun çöküşünü engellemeyi, modernite öncesi millet sisteminin sürekliliğini sağlamayı ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte modern bir ulus-devlet inşa etmeyi amaçlamıştır (Keyder, 1997; Zürcher, 2004). Osmanlı'dan itibaren devlet eliyle başlatılan modernleşme hareketleri, Batı'daki toplumsal ve kültürel destekten yoksun bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu nedenle modernleşme girişimleri, devletin idari ve yönetim mekanizmalarını güçlendirmeye yönelik bir çaba olarak kalmıştır. Osmanlı modernleşmesi, Tanzimat ile başlayan ve Meşrutiyetlerle devam eden bir süreç olarak, Batı'nın bilim ve teknolojisiyle toplumu dönüştürme çabalarını içermiştir. Ancak bu süreç, sistematik bir dönüşüm programından yoksun olduğu için birçok itiraz ve rahatsızlığa yol açmıştır. Müslüman nüfusun ayrıcalıklarının kaldırılması ve Osmanlı vatandaşlığı kimliği oluşturulması gibi reformlar, toplumsal tepkilere neden olmuştur. Tanzimat ve sonrasındaki reformlar, devletin modernleşmesine odaklanmış; bu çabalar kuldan vatandaşa, tebadan millete geçişi ve modern bir kimliğin inşasını hedeflemiştir (Hanoğlu, 2008). Cumhuriyet modernleşmesi ise, laik bir çerçevede, Batı'nın bilimsel ve rasyonel değerlerine dayalı olarak ulus-devletin inşasına odaklanmıştır. Fransız Devrimi'nden esinlenen bu süreç, pozitivizm ve düzen kavramlarına dayanmış; bilimsel hakikatler yoluyla toplumun şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyet modernleşmesi laik, düzen odaklı ve ulusal bir projedir. Mustafa Reşit Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Atatürk gibi figürler, bu sürecin öncüsü olurken; muhafazakâr modernleşmenin temsilcileri arasında Prens Sabahattin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Demokrat Parti gibi oluşumlar yer almıştır. Modernleşme, aynı zamanda toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin yeniden şekillenmesiyle sonuçlanmış ve kırsal ile kentsel alanlar arasındaki farkları daha da belirgin hâle getirmiştir (Göle, 1997).

Türk modernleşmesi, yalnızca bir Batı'ya yönelme projesi değil, aynı zamanda kendi kimliğini yeniden tanımlama sürecidir. Bu süreç, modern ulus-devlet yapısını oluştururken, bir yandan yerel dinamiklerle çatışmış, diğer yandan bu dinamikleri dönüştürme çabasına girişmiştir. Toplumsal düzeyde modernleşme, eğitim, hukuk ve kadın hakları gibi alanlarda

ilerleme sağlarken, kültürel düzeyde modernleşmenin topluma entegrasyonu daha karmaşık bir şekilde gerçekleşmiştir. Özellikle kırsal alanlarda geleneksel yapılar, modernleşme politikalarına karşı direnç göstermiştir. Modernleşme sürecinin bu zorluğu, Batı'dan alınan modellerin yerel bağlama nasıl uyarlandığının daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Inalcik, 2000; Findley, 2010). Sonuç olarak, Türk modernleşmesi, hem Batı'nın modernleşme modeline dayalı bir proje hem de yerel koşulları dikkate alan bir toplumsal dönüşüm çabasıdır. Bu sürecin anlaşılması, tarihsel ve kültürel bağlamların yanı sıra, toplumsal çatışma ve uyum süreçlerini de içermektedir. Türk modernleşmesi, yalnızca Batı'nın izinden gitmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kendi özgün modernlik anlayışını geliştirme çabası olarak şekillenmiştir. Ancak bu çaba, modernleşmenin Batı'daki gibi doğal bir süreç değil, devlet eliyle yönlendirilen ve toplumun farklı kesimlerinde çeşitli tepkilere yol açan bir proje olduğunu da göstermektedir.

5. Sonuç

Bulduğumuz zaman diliminde modernlik tartışmalarının yerini post modern toplum ve zamanların aldığı söylemek mümkün. Hatta 20. Yüzyılın ikinci yarısında neredeyse modernliğin bittiği ifade eden tartışmalar az değil. Hatta çoklu modernlikler ya da batı dışında modernlikler tartışmaları sıkça yapılmakta, modernliğin batının dışında mümkün olacağını iddia eden açıklamalar bulunmaktadır. O hâlde modernliğin batının tekelinde öznelliğinde olmadığı varsayımı önemli bir bakış açısı ve tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak özellikle Tanzimat-Meşrutiyet ve Cumhuriyet modernleşme süreçlerini dikkate aldığımızda modernleşme çabalarının hedefi, modernleşmenin bir proje olarak kabul edildiği zihniyet ve değişimin devletin ihtiyacı olarak anlaşıldığı süreç açısından batıya ait modernlik ve başka bir muhtevaya sahip modernleşmenin anlaşılır olması gerekmektedir. Bu bağlamda Modernus Latince bir etimolojiye sahip ve hâli hazırda olan çağdaş kavramlarına karşılık gelmektedir. Antik kelimesinin ancak daha doğru ifade ile kadim olanın karşıt anlamlısıdır. Ve 17. yüzyıldan başlamak suretiyle 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da toplumsal, ekonomik, politik bir değişimin ürünüdür. Batıya tahsis edilmiş bir sürece karşılık gelirken bilimsel, kültürel, ekonomik devrim modern olma sürecini belirlemektedir. Modernlik bir başkaldırı ve değişim sürecidir. Aynı zamanda eski toplumsal bağlantıların aşındığı bir düzlem içerisinde yeni toplumsal organizasyon modeli yaratmaktır. Aynı zamanda eski rejim, düşünce ve inanç yapısına yönelik oluşmuş bir tepkidir. Bir durumdan başka bir duruma geçiş sekülerizm akıl ve bilimin öncelenmesi insan merkezilik gibi birçok hususu barındırmaktadır. Aynı zamanda derin altüst oluşlara karşılık gelmektedir ve toplumsal, kültürel, iktisadi dönüşüm olarak kendini göstermektedir. Modernlik teolojik aşamadan pozitivist aşamaya, askeri toplumdan sanayi toplumuna, mekanik dayanışma tipinden organik dayanışma tipine doğru giden bir sürece tekabül etmektedir. Modernlik batıya ait bir süreç olarak kabul edilmektedir. Yani batıda modernliğin inşası toplumsal bir süreçtir. Kişisel, sınıfsal, grupsal çıkarların çatışmasının bir sonucudur. Ulus devlet, kentleşme, çekirdek aile, sanayi, cumhuriyet, demokrasi olarak vücuda gelir. Modernleşme ise modernlikten farklı bir içeriğe sahiptir. Çünkü modernleşme bir tepkidir. Modernlik ortaya çıktıktan sonra ona kayıtsız kalmamaya gelişen bir süreçtir. Çünkü modernleşme modernlik ile bir ilişki kurma tarzına tekabül etmektedir ve modernleşme modernliği batı ile eş değer görme kabulüdür. Bu kabul, modernleşme toplumlarının kendilerinin modern olmadığına ve kendisi dışında bir modern olduğuna inanmakla başlar. Çünkü her modernleşme modern olanı model almaktır. Batının modernlik sürecinde model aldığı bir başka topluluk veya daha doğru ifade ile toplum bulunmamaktadır. Bizzat kendi deneyimine bağlı olarak kendi toplumsal değişim sürecine tabii olmuştur. O hâlde modernlik bir

sürece karşılık gelmektedir. Modernleşme ise daha çok bir hedefe ve projeye. Batı kendi tarihsel, toplumsal ve sınıfsal dinamikleri ile modernliğe ulaşırken modernlik bir sonuç olarak karşımıza çıkar. Mesela batıda feodal yapı içinde ticaret kapitalizmi gelişmiş, kentler oluşmuş, feodal iktidar yapısı çözülmeye başlamıştır. Kentlerde yavaş yavaş biriken sermaye giderek iktidar talep etmeye başlamış, Marksist bakış açısıyla yeni bir sınıfın iktidara gelme süreci olgunlaşmaya başlamıştır (Dellaloğlu, 2021, s. 160). O hâlde modernliğe modern olmayanın gösterdiği tepki modernleşmedir. Modernleşme bu açıdan bir taklit etme sürecidir başlangıçta. Aslında bir geç kalınlık paniğidir. Yani modernleşme bir tür panik atak durumudur. Geriden gelmek, geride kalmak hissiyatıdır. Dolayısıyla bir süreç sonunda ortaya çıkan modernliğe kısa bir sürede ulaşma çabası ve bunun paralelinde kültürel hazımsızlık sürecidir. Batıda modernliğin temel aktörü toplumdur ancak modernleşme ülkelerinde devlettir. Modernleşme modernliği bizzat üretmemiş toplumların bu sürece verdikleri tepkidir. Modernleşme modernliği kendi batısında bulan toplumlar içinde batılılaşmaktır (Dellaloğlu, 2021). Modernlikte iktidar toplumsaldan siyasala doğru yönelirken modernleşme ülkelerinde siyasaldan toplumsala doğru bir hareket söz konusudur. Batı'da elbette bir Aydın kitlesi vardır ve bu kitle toplumsal değişim süreçlerini etkilemiştir ve bütün bunlar bir şekilde toplumsallaşabilmiştir.

Elbette modernliğin bir süreç modernleşmenin bir proje olarak tanımlanması indirgemeci bir takım tanımlamalara da imkân vermektedir. Ya da batıda modern olmanın elbette proje boyutundan da bahsedilmelidir ancak orada daha çok bir sürece modernleşme ülkelerinde daha çok projeye karşılık geldiğini ifade etmeliyiz. Ve hatta devrimi batıda sınıfların yaptığını ancak bunun yanında aydınların fikirlerinin zihniyet zeminini hazırladığını ifade etmek gerekir. Bu yüzden modernlik daha çok toplumsaldan siyasala doğru yönelir. Ancak modernleşme siyasal bir projedir ve devletin taleplerine göre hareket edilir. Bu nedenle her modernleşme biraz üst yapısal, hiyerarşik ve aydın hareketidir. Modernlik ve modernleşme olgularının farkını sosyolojik ve antropolojik okumalar üzerinden de açıklamak mümkün. Dellaloğlu'nun aktardığına göre Mübeccel Kıray'a sosyoloji ve antropoloji arasındaki fark sorulduğunda köyde yaparsan antropoloji şehirde yaparsan sosyoloji olur cevabını vermiştir. Yani sosyoloji kentin antropolojisi, antropoloji kırsal sosyolojisidir. Sosyoloji batının kendi toplumlarını incelerken öngördüğü sosyal bilim disiplini. Antropoloji ise diğer toplumları incelerken. Ya da sosyoloji batının antropolojisi, antropoloji de doğunun sosyolojisidir. Kısaca sosyoloji post geleneksel toplumların analizi, antropoloji geleneksel, pre modern toplumların analizidir. Özellikle bu tarz bir bakış açısı toplum ve topluluk ayrımı üzerinden okuma yapmayı, modernlik-modernleşme farkı üzerinden analiz imkânı sunmaktadır. Eğer batı dışında toplum olmadığı varsayılıyorsa orayı araştırırken başka bir bakış açısına ihtiyaç vardır o da antropolojidir.

Bu nedenle Türk modernleşme gayreti ironik bir bilinci de beraberinde getirmiştir. Özellikle Türk modernleşmesi ifadesinin Şerif Mardin ile beraber oldukça yaygınlaşması gerçeği düşünülünce kavramın yerine daha önce farklı ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Mamuriyet, muasır medeniyet, meşveret gibi kullanımlar söz konusu ironik bilinçle alakalıdır. Özellikle Osmanlı'dan itibaren modernliğin farkına varıldığı ve modernleşmenin bir ihtiyaç olarak hissedildiği yer savaş meydanlarıdır. Dolayısıyla modernleşme ilk olarak militer bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar. Osmanlı'nın genel iktisadi ve idari yapısı düşünüldüğünde fethetmenin üretim alanı olduğunu ve bu alanın yeniden üretimin temel dayanağı olduğunu kabul etmek gerekir. Bu yüzden söz konusu modernleşme militer bir modernleşmedir. Çünkü modernleşme motivasyonu savaş meydanlarında doğmuştur. Aynı zamanda yukarıdan aşağıya doğru yani hiyerarşıktır ve bu yüzden de militardır. Osmanlı Türk modernleşmesi seçkin bir modernleşmedir. Elbette modernleşme tarzlarının hepsi böyledir, siyasal bir proje olarak

gündeme gelmiştir, toplumsal tabanı çok güçlü değildir. Devletin ihtiyacı olan bir modernleşmedir. Ve Türk modernleşmesi sosyolojik bir süreç şeklinde olmamıştır. Osmanlı-Türk modernleşmesi politik bir modernleşme olarak aydınlar aracılığıyla iradi bir eylem olarak kabul edilmektedir (Dellaloğlu, 2021). Ya da kendi köklerinden koparak inşa etmediği bir dünyayla karşılaşması ve belki de kendi özü gibi sunmak durumunda kalmasıdır. Türk modernleşmesi sadık Rıfat Paşa'da mamuriyet, Namık Kemal'de meşveret ve Mustafa Kemal'de muasır medeniyettir. Bu kullanımlar bilinçsiz de değildir. Türk modernleşmesi, memleketi mamuriyete ulaştırma hedefidir. Mamuriyet, halkın yetersiz görüldüğü alanda devletin tüm sorumluluğu alması suretiyle topyekün muvaffakiyete ulaşma muhtevasıdır. Mamuriyet, Sadık Rıfat Paşa'ya göre ülkenin imarı, nüfusun artması ve ordunun mümkün mertebe hazır olmasıdır. Aynı zamanda Türk modernleşmesi politik ve zihni aksiyonun hedefi olarak meşveret usulü ile açıklanabilir. Meşveret, parlamento rejimi, hürriyet gerekliliği ve demokrasi ihtiyacı ile belirli bir ilerleme ve modernleşmenin epistemik ve metodolojik çerçevesidir. Genel anlamda modernleşme kuramları da batının modern olma sürecini batı dışı toplumlar için bir proje olarak ifade etmiştir. Ancak burada bahsedilen batıyla ilişki içinde olan modernliğe kayıtsız kalamayan toplumların bu duruma gösterdikleri tepki üzerinden söz edilmektedir. Genel olarak Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet modernleşmeleri bu açıdan değerlendirilmektedir. Ancak asıl şimdi tartışılması gereken Türkiye'de toplumsal modernliğin mümkün olup olmamasıdır. Modernlik talebinin ardında toplumun olup olmamasıdır. Böyle bir bilincin oluşup oluşmamasıdır. Toplum eğer bu şekilde bir talep oluşturuyorsa modernleşmeci kadroların ön gördükleri gibi mi yoksa onlardan bağımsız bir talep oluşmakta mı? Belki de tartışmanın artık bu boyutu önem arz etmektedir.

Modernlik, modernleşme, doğu ve batı gibi ayırım üzerinden Türk toplum ve dahası sosyolojisini ele alan anlayışlardan birisi de Doğu-batı çatışması yaklaşımıdır. Doğu-batı ayırımını yeni bir hadise olarak ele almayan anlayış bu ayırımı insanlık tarihi kadar eskiye götürmektedir. Yine bu anlayışa göre Doğu toplumlarının tarihsel süreci ile Batı toplumlarının tarihsel süreci, birbirlerinden farklıdır. Doğu toplumları, Batı toplumlarından hem tarihsel hem de bugünkü sosyal yapıları itibarıyla farklıdır. Doğulu toplumlar, sınıfsal yapıların gelişmediği "devlet merkezli toplum"lardır. Batılı toplumlar ise, "sınıflı toplum"lardır. Doğu toplumlarının temelini devlet, Batı toplumlarınınkini ise sınıf oluşturur. Mesela Kaçmazoğlu, Batı bunalımlarının bilimi olan sosyolojinin Batı'da doğar doğmaz Türkiye'ye aktarıldığını belirtmiştir. Ona göre, Batı'dan aktarılan sosyolojinin amacı, kutsallaştırılmış terimleriyle yöntemleriyle sorunlarımıza çözüm üretmek, özellikle de Batılılaşmayı kitlelere tanıtmaktır.

Kaynaklar

- Aksakal, E. (2019). Evcilleştirilmişten yasaklanmışa ölüm ve ölüm sosyolojisine dair. *Researcher: Social Science Studies*, 7(2), 77-93.
- Aksakal, E. (2021). Türk sağ ve Türk modernleşmesinin sosyolojisi. *Mavi Atlas*, 9(1), 87-97.
- Başer, D. (2013). Dayatılan düzenlerden deneyimlenen belirsizliklere: ajanlar ve araçlar. içinde *Bauman Sosyolojisi*. (drl. Zülküf Kara). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. (çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Chatterjee, P. (1986). *Nationalist thought and the colonial world: A derivative discourse?* London: Zed Books.

- Dellaloğlu, B. (2017). *Zamanın içinden zamanın dışından: Gelenek ve modernlik arasında*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Dellaloğlu, B. (2021). *Modernleşmenin zihniyet dünyası, bir Tanpınar fetişizmi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Duara, P. (1997). *Rescuing history from the nation: Questioning narratives of modern China*. Chicago: University of Chicago Press.
- Durkheim, É. (2006). *Toplumsal işbölümü*. İzmir: Cem Yayınları.
- Eisenstadt, S. (2014). *Modernleşme başkaldırı ve değişim*. (çev. Ufuk Coşkun). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Foucault, M. (1993). *Ders özetleri 1970-1982*. (çev. Selahattin Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Jameson, F. (2004). *Biricik modernite: şimdinin ontolojisi üzerine inceleme*. (çev. Sami Oğuz). Ankara: Epos Yayınları.
- Karaca, N. (2015). *Türkiye'de sosyoloji*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Karaca, N. (2020). Türkiye'de modernleşmenin sonuçları üzerine. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 117-128.
- Karaca, N. (2020). Türkiye'de değişen aile yapısı: Ilıca şeker fabrikası örneği içinde *Türkiye'de Sosyoloji, Analizler ve Uygulamalar*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Mardin, Ş. (1971). *Türkiye'de modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özgiraz, A. (2003). *Modernleşme teorileri ve postmodern durum*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Extended Abstract

Turkish modernization is largely political but lacks sufficient social depth. Therefore, modernization has primarily taken shape as a political project and an intellectual movement. This situation reveals that modernization and modernity carry distinct meanings. Eisenstadt's definition of modernity separates these concepts, emphasizing that modernity belongs to a specific historical context. According to him, modernity emerged as a result of social, political, and economic transformations in Western Europe and North America from the 17th to the 19th century, later spreading to other regions. Modernity, especially in Western Europe, gained momentum with the Age of Enlightenment and paved the way for the formation of a new social model that emphasized individual freedom, rationality, secularism, and centralized state authority. In this period, the liberation of the individual in the light of reason and science, the questioning of dogmatic thoughts, and the reshaping of the social structure came to the fore. Enlightenment thinkers emphasized the individual's ability to act with his/her mind and advocated the necessity of building a society based on knowledge. The modernization process, which accelerated with the Industrial Revolution, brought about many economic, social, and political transformations. With the spread of industrial capitalism, modes of production underwent a radical change, urbanization accelerated and new class structures emerged.

With the dissolution of the feudal order, individuals became economically independent by actively participating in the production process, but at the same time faced new social inequalities brought about by industrial society. Scientific thought, one of the fundamental elements of modernity, encouraged the production of knowledge based on experimentation and

observation instead of traditional beliefs, which in turn led to technological advances. In this period when science gained authority, individuals' control over nature and society increased, education systems modernized and the process of secularization accelerated. In line with the principle of secularism, legal and administrative systems were reorganized by separating state and religious affairs. With the dissolution of traditional structures, individuals of modern society began to demand their identities and rights more strongly, democratization processes accelerated and individual rights were taken under legal guarantees. Politically, the strengthening of the centralized state structure has changed the way society is governed, and modern states have gained a more systematic structure with law, bureaucracy, and representation mechanisms. While modernity refers to the development of political and economic systems unique to the West, modernization represents the effort to transfer these systems to different geographies. Thus, modernization occupies a separate realm of reality from modernity and is shaped by different historical conditions. Derived from the Latin word "modernus", modernity signifies a break from traditional values and a transformation unique to the West.

Theories such as Comte's transition from the theological to the positivist stage, Spencer's shift from military to industrial society, and Durkheim's progression from mechanical to organic solidarity define modernity from various perspectives. While modernity represents a historical rupture, modernization defines the form of the relationship established with this rupture. This process also corresponds to a cultural indigestion and manifests as a political project.

Modernity refers to a period shaped by social, cultural, artistic, and scientific developments. It emphasizes moving away from traditional values and promoting innovative thinking, and technological advancement. Modernization, on the other hand, is the effort to adapt to Western norms and standards by distancing oneself from traditional values. This distinction requires evaluating Turkish modernization within the framework of non-Western modernity. In this process, which is read within the discussions of local, alternative, and plural modernization, administrators and bureaucrats play a significant role.

Turkish modernization, which began in the late Ottoman period, was shaped by steps aimed at modernizing the military. This framed the modernization goal within a military context and sparked discussions of militaristic modernization. Both the Ottoman and Turkish experiences can be explained as a political elitist modernization. This process developed as a bureaucratic intellectual movement responding to the state's needs and acquired a hierarchical, superstructural character.

Turkish modernization was shaped around the goal of "becoming part of the world." While the Western world adopted understanding the world as a method to understand itself, Turkey viewed achieving modernity and becoming part of the world as a project. Turkey's modernization process began with the realization that it was not modern. Modernity is a phenomenon that emerged from the internal dynamics and class contributions of Western societies. In societies like Turkey, modernization has been evaluated as a project based on the awareness of lacking modernity and global integration. While modernity signifies a development process from the social to the political, Turkish modernization has taken shape as an effort to spread from the political to the social. Among the reasons for the limited impact of modernization efforts in Turkey is the fact that its carriers largely came from the bureaucratic class.

